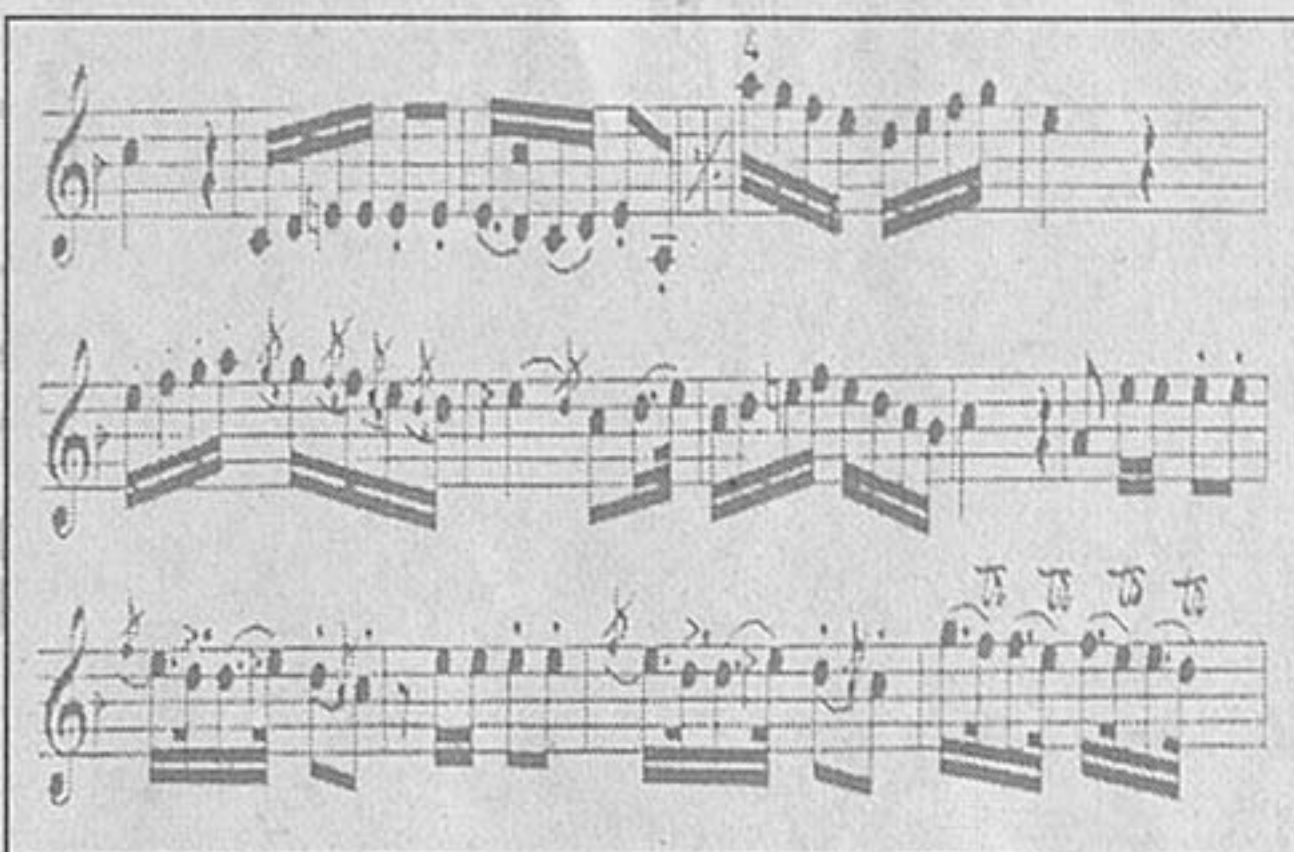

نگاهی به ویژگی‌های عاطفی دستگاه‌های موسیقی

* ویژگی‌های اصلی ماهیه‌های شور شامل حساسیت، حزن و ظرافت نگری است
* در دستگاه‌های موسیقی ایرانی بین سه دستگاه شور، خوا و سه گاه بیشترین احساس حسبی و عاطفی وجود دارد

هر دستگاه و نغمه‌ای در ردیف موسیقی ایرانی به لحاظ فواصل فیزیکی و نوع گردش ملودیک دارای حال و احوال خاصی است. گوشه‌های اصلی دستگاه ماهر معروف فواصل فیزیکی آن است که از دانگ مخصوص خود، یعنی دانگ ماهوری تشکیل شده و گوشه‌هایی از آن که احساس شور و چهارگاه را منتقل می‌کنند از دانگ‌های شور و چهارگاه به وجود آمده‌اند. دستگاه ماهر گرایش طبیعی و ملایم به هر سه دانگ بنیادین دارد و به سادگی می‌تواند ماهیه‌های دیگر دستگاه‌ها را جلوه‌گر سازد. فواصل گوشه‌های دستگاه ماهر حدود دو اکتا و نیم را پوشش می‌دهد. لایه‌های اصلی دستگاه ماهر آرام‌بخش، متعادل و با ثبات هستند و احساس باطمینان و آرامش از آن عبور می‌کند. ماهیه‌های ماهر در ضمن پذیرش فواصل دیگر بدون دلنگی به راحتی به حالت خود برمی‌گردند. به همین سبب طبع این دستگاه ملایم و با ثبات است. ماهر نسبت به تغییرات سریع، چندان نگران و حساس نیست؛ بلکه به آرامی در دستگاه‌ها و دانگ‌های دیگر وارد شده و با اطمینان و آسانی از آن خارج و به اصل خود بازمی‌گردد.

به طور کلی دستگاه ماهر مستعد اعتمادآرامش است و از هر گونه تنش نگرانی و هیجان زدگی دور بوده و می‌تواند خلق را در حالتی متعادل و پایدار نگه دارد. با توجه به این موضوع که هر ماه به لحاظ طبیعت ارتعاشی خود به حالت برخی نغمه‌ها و با دستگاه‌ها نزدیک است. البته با توجه به این موضوع باید اذعان داشت که گرچه هر ماه با ماهیه‌های خاص هماهنگی بیشتری دارد. اما این امر دلیل بر عدم استفاده از آن ماهیه و دستگاه در ایام یا ماه‌های دیگر نیست؛ بلکه سخن از تناسب بیشتر است. گوشه‌های اصلی دستگاه راست پنجگاه از ماهیه و دانگ ماهر ساخته شده یا به عبارت دیگر دانگ ماهر در فواصل دیگر جلوه‌گر شده است. دستگاه راست پنجگاه گوشه‌های متنوع غیر از فواصل اصلی خود دارد به طوری که گوشه‌های آن مانند سه دانگ اصلی را در خود دارد. برای مثال گوشه‌های بیات عم، قرجه، نوروز عرب و... از دانگ شور و گوشه قرنگ از دانگ چهارگاه برخوردار است. گوشه‌های این دستگاه بیش از دو اکتاو را پوشش می‌دهد. به دلیل اشتراک مایگی و حس، دستگاه ماهر و دستگاه راست پنجگاه را می‌توان جلوه‌های عاطفی یک فاصله و یک دستگاه دانست. در واقع دستگاه ماهر به سبب کوک خاص و گردش‌های لطیف شفافیت و درخشندگی پیدا می‌کند و به راست پنجگاه تبدیل می‌شود. احساس این دستگاه احساس دلگرمی، خوش بینی مهربانی و صمیمیت است. ماهیه‌های اصلی این دستگاه نیز همانند حالت دستگاه ماهر آرام‌بخش و متعادل است.

از دانگ مخصوص به خود یعنی دانگ و ماهیه‌های چهارگانه تشکیل شده است و فواصل گوشه‌های چهارگاه دو اکتاو و نیم را نیز دربرمی‌گیرد. ماهیه‌های چهارگانه مستعد برون‌گرایی، سرزندگی و وجد است. فواصل گسترده چهارگاه نسبت به تغییرات غیرمترقیه حساس نیست و وابستگی عمیق و دیرپا ایجاد نمی‌کند. بلکه با روحیه باز در فواصل دیگر وارد و از آن خارج می‌شود. به همین خاطر امکان تحریک در فواصل آن زیاد است. تحریکی که زمینه برون‌گرایی و نشاط را می‌تواند فراهم کند. بنابراین احساس چهارگانه صریح، مستقیم و بدون محافظه‌کاری بوده و میل به آزادی و وسعت نظر دارد. با سر حالی از احساس گذشته به احساس دیگر می‌پردازد و تغییر و تحرک فواصل بزرگ آن مناسب پای کوبی بزرگ منشی و رجزخوانی است. حالت حزن‌مندی بعضی از فواصل کوچک، مانند گوشه حصار نیز به سادگی به حالتی از سرخوشی مبدل می‌شود. گوشه‌های حزرین چهارگاه بسیار کوتاه و مختصر بوده و در انتها به گوشه‌هایی چون زابل و مویه ختم می‌شود. که حال و هوایی از سرگشته‌گی دارد. اما احساس توانایی که نمایشگر نیرو و سرزندگی است در فواصل چهارگاه و سپس ماهر بیش از دیگر ماهیه‌ها جلوه‌گر است. این دستگاه از دانگ مختص خود یعنی دانگ شور ساخته شده است و در بعضی از گوشه‌ها تلفیقی

برای آن در نظر نگرفته‌اند اما احساس آن در بعضی از گوشه‌های آن به دلیل گردش‌های خاص کاملاً از شور متفاوت است. از آنجا که فواصل دستگاه نوا گسترده و وسیع نیست، احساساً مایگی آن شباهت‌هایی با شور دارد و به صورت تمایلی گذرا در بعضی از ماهیه‌های شور و ماهر جلوه‌گر می‌شود. دستگاه نوا دو اکتاو از فواصل شور را پوشش می‌دهد.

اکثر گوشه‌های دستگاه سه‌گاه به جز یک یا دو گوشه با دانگ شور منطبق و مایگی گوشه‌های آن از دانگ شور ساخته شده است. گوشه‌های دستگاه سه‌گاه همانند شور و دو اکتاو و نیم را پوشش می‌دهد. این دستگاه به جهت کوک خاص و گردش و الگوهای متفاوت حالت و رابطه عاطفی کاملاً متفاوتی نسبت به شور دارد و به عنوان دستگاه مستقل مطرح است.

در دستگاه‌های موسیقی ایرانی بین سه دستگاه شور، نوا و سه‌گاه بیشترین احساس حسبی و عاطفی وجود دارد. این شباهت و اشتراک حسبی به علت وجود دانگ بنیادی و مایگی شور است که اکثر گوشه‌های این سه دستگاه از آن ساخته شده‌اند در واقع به دلیل اشتراک دانگی و احساسی حالت‌های دستگاه شور، سه‌گاه و نوا از یک خانواده‌اند.

این سه دستگاه فامه و حیظه نسبتاً مشابهی از نیاز روانی و عاطفی را به وجود می‌آورند. از جمله غم، اندوه، شکوه، گلابه، هجران، فراق، ناکامی، دلنگی احساس گناه و... عمده این احساسات جلوه‌هایی از قائم و ناکامی و حساسیت نسبت به تحریک‌های جزئی‌ان محیطی و جوی است و اندوه در اشکالی از ماهیه‌های سه‌گاه، نغمه‌های شور و نوا جلوه‌گر می‌شود. به عبارت دیگر ماهیه‌های دستگاه شور و نغمه‌های آن جدیت، دلنگی و گلابه را با روحیه انتقادی به خوبی بیان می‌کند.

سه‌گاه در بیان اندوه و ناکامی عمیق توأم با احساس پشیمانی، گناه و از دست دادگی موق است و حزن ناشی از فقدان را به خوبی تخلیه می‌کند. همچنین در بیان شوقی و فراقی و مرور آدم زندگی نیز مؤثر است. دستگاه نوا شیوه‌ای ملایم توأم با تمدن و نیاز دارد. گردش ملایم در فواصل و الگوهای آن متانت و حجب را برمی‌انگیزد. ماهیه‌های نوا در بیان ناراحتی، شکوه و شکایت علنی سرمنی دهد. اما برعکس سه‌گاه، ابوعطا، شدنی و افشاری شکوه خود را با ناله و فغان و شکایتی توأم می‌کنند که در مابین و با وقار نوا راه ندارند. به علت روحیه خودداری و متانت می‌توان گفت بعضی از نغمه‌های نوا حالتی محبوب دارد. ماهیه‌های دستگاه همایون از تلفیق دو دانگ متفاوت به وجود آمده و حالت جدیدندی می‌سازد. دستگاه همایون حاصل ترکیب دانگ‌های اصلی شور و چهارگاه است و حالت به وجود آمده با دانگ‌های سازنده فرق دارد به این صورت که چهارگاه مولدا انبساط و گرمی است و ماهیه شور واجد حزن و اقیاض و حساسیت. اما ماهیه‌های همایون که عمدتاً از ترکیب آنهاست حالت شیدا، سرخوش و دلزده است. حالت متفاوت و مستقلی که از تلفیق فواصل حزن و نشاط به وجود می‌آید. دستگاه همایون در بعضی از گوشه‌ها مانند بیداد و اوج از تلفیق دانگ‌های شور و دانگ قرعی، نغمه اصفاغان را می‌سازد که این نغمه محل و مرکز ثبات عاطفی همایون است احساس همایونی میل درونی به دلدادگی و تألمات عاشقانه را به خوبی پاسخ می‌دهد و معرف حالت شیدایی است. شیدایی حالتی از شیفتگی و از خودبی خودی است که بی‌تابی آن توأم با عشق و دلدادگی، تالم، حزن آن گرایش عاشقانه و از این رو حالتی امیدوار و دلپسته دارد.

گاهی ماهیه‌های این دستگاه بهترین جلوه‌های عارفانه و انعکاس دلدادگی روحیه شرقی است. خوی شیدایی همایون می‌تواند در دو سوی اندوه و نشاط گسترش یابد. اما هر دو حالت سرخوش و دلپسته است. به عبارت دیگر حالت فراق، بی‌قراری و اشتیاقی که در اثر جدایی و میل به وصال مطلوب ایجاد می‌شود با گوشه‌های همایون بیشتر از هر ماهیه دیگری قابل بیان است. گلابه‌های همایون روحیه ناامید و ناراضی نیست. آن گونه که ماهیه‌های شور و سه‌گاه تألم جدی داشته نگرانی و اندوه را تخلیه و تا اعماق ضمیر باطن نفوذ می‌کنند. احساس همایونی در نهایت طلب‌پار و دلدادگی را تحریک و با وجد و سرخوشی به اندوه فراق جان می‌بخشد.

از دانگ شور و دانگ قرعی است. فواصل گوشه‌های این دستگاه دو اکتاو و نیم را در بر می‌گیرد. نغمه‌های شور عبارتند از: دشتی، ابوعطا، بیات، ترک و افشاری. حالت ماهیه‌های شور جیدی، حساس و مستعد حزن است. فواصل و کوک آن نسبت به تغییرات حساس و سیل شدید به حفظ خود دارد. یعنی در مقابل تغییر مقاومت نشان می‌دهد. شور تمایل زیادی به دقت و شرح و بسط جزئیات داشته و در گردش و توجه به احساسات، احساسات و جزئیات، دقیق و موشکافانه سیر می‌کند. ماهیه‌های شور نوازنده را محو حقایق و دقایق درونی می‌کند و عواطف عمیق و حساس برمی‌انگیزد. آرامش فواصل شور در دستگاه نوا و عمق تألم آن در حالت سه‌گاه و موزادی هم در ابوعطا است. ویژگی‌های اصلی ماهیه‌های شور شامل حساسیت، حزن و ظرافت نگری است. استفاده بهنگام از ماهیه‌های شور به خوبی اندوه را تخلیه و از شدت نگرانی می‌کاهد بین نغمات شور، دشتی از نظر حزن عمیق‌تر و جانسوزتر است. اکثر گوشه‌های دستگاه نوا مانند نهضت، عشیران، بوسلیک و... از فواصل شور و بعضی از گوشه‌ها از ترکیب دانگ قرعی ساخته شده‌اند. ترکیب دانگ‌های شور و دانگ قرعی در گوشه‌های دستگاه نوا و همچنین گردش مایگی خاص آن حالت تقریباً مستقلی را القا می‌کند. به علت همانندی گام شور و نوا کتلل وزیری و روح‌الله خالقی آن را جزو شور دانسته‌اند و دستگاه مستقلی

اخبار موسیقی

شهرام ناظری نغمه‌های باستانی ایران را با لهجه امروزی می‌خواند

تا یک ماه دیگر ۲ آلبوم از شهرام ناظری منتشر می‌شود. این خواننده که تاکنون آثار قابل توجهی را در حیطه موسیقی اصیل ایرانی و موسیقی کردی عرضه کرده است.

تا هفته آینده آلبوم «عاشق نشوید» را روانه بازار می‌کند. ناظری که پیش از این نیز با انتشار آلبوم‌هایی چون «آواز اساطیر و...» نشان داده بود که توجه به خصوص به نغمات باستانی ایرانی دارد، تا اواخر ماه آینده نیز آلبومی را با عنوان «زاگرس» روانه بازار خواهد کرد. این آلبوم که آهنگهای آن، کار ارسلان کامکار است، دربرگیرنده آهنگهای قدیمی و فولکلور مناطق اطراف زاگرس است. تنوع آهنگهای این آلبوم از منطقه بختیاری تا کردی است. در این آلبوم به جای استفاده از تصنیف‌های محلی، از اشعار مولانا استفاده شده و در هر تصنیف، شعر مولانا با لهجه محلی خوانده می‌شود.

کامکار که آهنگسازی، تنظیم قطعات و ارکسترسیون نغمه‌ها و ملودیهای قدیمی را در این آلبوم به عهده دارد، نام این گونه استفاده از نغمه‌های قدیمی را «نغمه‌های دیروزی یا رخساره امروزی» گذاشته است.

دست به جوانگرایی می‌زنیم

ارج صهبایی، سکان هدایت ارکستر سمفونیک تهران را به دست گرفت. صهبایی ضمن تأیید این خبر به ایستادگی طبعی قراردادی که با انجمن موسیقی امضا کرده‌ام از اول فروردین امسال رسماً رهبر ارکستر سمفونیک تهران هستم و برای استفاده از تجربیات فراوان رهبر

قبلی، فریدون ناصری نیز به عنوان مدیر هنری ارکستر سمفونیک، همچنان به همکاری خود ادامه می‌دهد. وی در خصوص فعالیت‌های آتی خود تصریح کرد: ۲۵، ۲۶ و ۲۷ اردیبهشت ماه در تالار وحدت آثاری از بنهوتون، بیزه، باخ و شمین باغچه‌بان را اجرا می‌کنیم. صهبایی از پیمان زندیان به عنوان مسول این اجراها نام برد و گفت: هدف ما استفاده از هنرمندان جوان و ارایه امکانات ارکستر به نوازندگان جوان است.

صهبایی در خصوص نقد موسیقی گفت: این گونه نیست که روزنامه‌نگاران بدانند یا موسیقی چگونه برخورد کنند، بلکه واقعیت این است که ما در حال گذر از تجارب اولیه هستیم و روزنامه‌نگاران و خبرنگاران هنری تجربه لازم را در این خصوص ندارند. وی افزود: در این راه، موسیقیدانان نقش مهمی دارند و باید با مشورت‌های لازم مستطوعات را در رسیدن به نت‌های سازنده یاری دهند.

بهمن بوستان پژوهش‌های موسیقایی خود را در معرض نظرسنجی قرار می‌دهد

بهمن بوستان، پژوهشگر موسیقی در نظر دارد تا کلیه پژوهش‌های موسیقایی خود اعم از بومی و سنتی به خصوص تلفیق شعر و موسیقی را جمع‌آوری و به صورت یک مجموعه، برای نظرسنجی در اختیار موزیسین‌ها و کارشناسان موسیقی قرار دهد.

بوستان در توضیح آخرین فعالیت هنری خود گفت: پس از سالها پژوهش میدانی و عملی به ابداعاتی درباره موسیقی حروف و کلمات پی برده‌ام مثلاً «پ» خود یک نت موسیقی دارد یا سایر حروف نیز همین طور.

وی افزود: قصد من از ارایه این پژوهش‌ها به کارشناسان نشان دادن تأثیر موسیقی حروف در شعر و پاسخ به سؤالاتی از این قبیل است که چرا شعر حافظ طرفدار بیشتری دارد؟ پاسخ نیز آن است که حافظ به مراتب بیشتر از شاعرانی مثل سعدی به موسیقی کلمات توجه داشته است.

بوستان در پایان تصریح کرد: حاصل این پژوهش‌ها، به طور حتم کمک شایانی به موسیقی‌های نهفته در زبان فارسی از طریق کشف نت حروف و کلمات خواهد کرد به این ترتیب شاعر در سرودن ترانه و آهنگساز در ساخت آهنگ از دستاوردهای نت‌های حروف بهره‌مند خواهد شد.

شاهنامه به روایت موسیقی

همزمان با بزرگداشت فردوسی، دو داستان بلند شاهنامه به روایت موسیقایی با نقالی گردآفریده (فاطمه حبیبی‌زاده) در سالن رودکی اجرا خواهد شد.

مهدی نامدار، سرپرست و آهنگساز گروه هم‌آوا، گفت: این برنامه که در دو بخش اجرا خواهد شد مشتمل بر داستان رزم رستم و افراسیاب در بخش اول است که در قسمتی چون «گفته باستان»، «پیش زنگوله»، «نبرد رستم با افراسیاب»، «تصنیف نبرد هشتمن» و «چهار مضرب پیروزی» به روی سن می‌رود.

نامدار، داستان آشنایی رستم با تهیبه را بخش دوم اجرا ذکر کرد که در این بخش نیز قسمتی مثل «رفتن رستم به شکارگاه»، «ابروخابگاه»، «تصنیف بزگاره رستم و تهیبه» و «رنگ عروسی رستم و تهیبه» اجرا خواهد شد.

نزدیک به نیم میلیون نفر در هم کارتنی گوش دادند

نزدیک به نیم میلیون نفر از مردم سراسر ایتالیا یکشنبه شب در کسترت رایگانی که «بال مک کارتنی» در خارج از آمفی تئاتر ۲۰۰۰ ساله رم برگزار کرد شرکت کردند. به گزارش خبرگزاری فرانسه از رم، در این برنامه که سه ساعت به طول انجامید، خواننده ۶۰ ساله گروه سابق «بیتلها» دوستانار موسیقی خود را با چند ترانه قدیمی از گروه خود سرگرم کرد. شب قبل از این کسترت نیز این خواننده در داخل این آمفی تئاتر برای ۲۰۰۰ تن از دوستانار خود موسیقی اجرا کرد. برای حضور در این کسترت علاقه‌مندان بلیت تهیه کرده بودند که در این گزارش اشاره‌ای به قیمت بلیتها نشده است.

نشانه‌های تاریخی از موسیقی بومی گیلان

عبدالله ملت پرست
* تداوم موسیقی از دیرباز تا امروز در بین بومیان گیلان، همچون سایر جوامع و قبایل، با بهره‌گیری از انواع فعالیت‌ها و پندارهای اجتماعی که مورد توجه و علایق مردم می‌باشد، تحقق یافته است
* بهره‌گیری از موسیقی در میان جوامع گذشته غالباً براساس ویژگی‌های کار و زندگی قبیله‌ای استوار است و به همین جهت مفاهیم گوناگونی در عرصه اجتماعی جوامع خودنمایی می‌کند

موسیقی بومی استان گیلان از جهت تنوع ملودی و موسیقی بدون کلام، چندان توسعه نیافته است و این امر ناشی از محدودیت تکنیکی در ابزار موسیقی است. در مناطقی همچون استان گیلان که به دلایل تاریخی و اقلیمی غیر از نی و سرنای، ساز ملودیک دیگری رواج نداشته است، مشاهده می‌شود که این منطقه دارای موسیقی آوازی دلنشین، جذاب و درخشان است. گرچه در آثار برخی از مورخین و دانشمندان به وجود سازهایی از قبیل تنبور، رود، سرود و چنگ در برخی مناطق شمالی ایران اشاراتی شده است، ولی سوابق معتبری در کتب و آثار تاریخی گیلان مبنی بر حضور این سازها در مراسم گوناگون به چشم نمی‌خورد. در صورت به نظر می‌رسد که چنانچه طی یک زمان طولانی تنبور در ترکیب سازهای گیلان به طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گرفت، با توجه به امکانات ملودیک این ساز، نغمات متنوعی در قالب هفت دستگاه موسیقی سنتی ایران همانند موسیقی سایر مناطق کشور، در موسیقی محلی گیلان نیز یافت می‌شد.

از این گونه آمیختگی موسیقی با چنان مراسمی می‌توان دانست. بهره‌گیری از موسیقی در میان جوامع گذشته، غالباً براساس ویژگی‌های کار و زندگی قبیله‌ای استوار است و به همین جهت مفاهیم گوناگونی در عرصه اجتماعی جوامع خودنمایی می‌کند. که مهمترین این عوامل بدین شرح است: جلوه‌های قهرمانی و حماسی، حرفه و معیشت، مراسم جشن و سرود، جلوه‌های طبیعتی، و قباایل، با بهره‌گیری از انواع فعالیت‌ها و پندارهای اجتماعی که مورد توجه

کشورها برده شده و در هر کشور بنا به نیازهای فرهنگی آن ملت تغییراتی در آن پدید آمده است؛ چنانچه در مصر، عراق، ترکیه، هند و چین و در بسیاری از کشورهای اروپایی شرقی، سننور را با شکل‌های مختلف، تغییرات متنوع و شیوه‌های گوناگون در نوازندگی مشاهده می‌کنیم. سننور از ایران ابتدا به اسپانیا و اروپای غربی رفته و در قرن ۱۲ میلادی در آن منطقه گسترش یافت، سپس به ترکیه و از آنجا به مجارستان راه یافت و در آخرین مرحله سننور در قرن نوزده میلادی به چین رسید. در متون انگلیسی سننور را با نام دالسیمر، در کشورهای اروپایی شرقی با نام‌های سیمبال و یا سیمبالوم (Cimbalum) و چیمبال و یا چیمبالوم (Zimbalum)، در چین با نام یانگ چین (Yangchin) و در آلمان با نام هک پست (Hekperrt) و در غربی با نام‌های سننور و سینتور و در برخی کشورها پسالتزی نامیده شده است. این ساز هنوز توسط جیبسی‌های مجارستان (Gypsies) (کولی‌ها) اجرا می‌شود؛ امروزه کولی‌های مجارستان، رومانی و بومیان این ساز تحت نام دالسیمر استفاده می‌کنند.

سننور خوش صداترین ساز ایرانی

مسعود ابابذری

موسیقی یک جریان دائماً نوسان‌دهنده است که بی‌کرانگی طبیعت و هستی، محرک اصلی تحول‌پذیری و تنوع نامحدود آن است. سننور یکی از قدیمی‌ترین و خوش‌صداترین سازهای ایرانی است که ساخت آن را به فیلسوف نظریه پرداز و موسیقیدان بزرگ ابونصر فارابی نسبت داده‌اند؛ بنابراین سننور عمری افزون بر هزار سال دارد. این ساز از روزگار ابونصر فارابی و به روایتی دیگر از زمان سلسله ساسانی تا به امروز، تقریباً به همان شکل اولیه باقی مانده است، اما نکته مهم تکنیک و سبک نوازندگی آن است که بی‌شک در گذر زمان یکسان نمی‌ماند؛ زیرا تجربه آموزشی، فکری، عاطفی و به طور کلی تلفیقی نوازنده از زمان دگرگون می‌شود. این ساز خوش صدای موسیقی سنتی که با صدای پرطنین خود در فراز و نشیب موسیقی ملی ما حضور مستمر داشته است، با همه سرعتهای که می‌توان در اجرای آن به کار برد، به دلیل محدودیت خرک‌ها، که هر کدام از آنها نماینده صدایی از نت‌های موسیقی هستند، امکان اجرای همه صداهای مورد نیاز موسیقی سنتی ما را در تمام سه اکتاو و وسعتی که دارد به دست نمی‌دهد. محققان ثابت کرده‌اند که سننور از ایران به سایر